

Boganmeldelser

Beukel, *Sovjetunionen og atomvåben. Indre og ydre forud sætninger for sovjetisk atomvåbenpolitik*. København: Dansk Udenrigspolitisk Institut/Samfundsvidenskabeligt forlag, 1982, 118 s., 40,00 kr.

Umådelig meget har gennem de senere år været sagt i den hjemlige sikkerhedspolitiske debat om samspillet mellem den sovjetiske og amerikanske supermagt. Umådelig lidt af det, man har sagt, har på den anden side hvilet på virkelig systematiske og kilde-baserede analyser af Sovjets udenrigs- og militærpolitiske adfærdsmønstre. En af grundene til denne diskrepans er naturligvis at finde i de store og delvis uigennemgængelige informationsbarrierer, der skiller Øst og Vest, ikke mindst i sikkerhedspolitiske spørgsmål. Men en del af forklaringen må også søges i mangelfuld udnyttelse af de sovjetiske kilder, som rent faktisk foreligger, og/eller i svigtende overblik over de resultater, som den internationale forskning trods alt er nået frem til.

Erik Beukels nye bog om sovjetisk atomvåbenpolitik må på denne baggrund hilses ubetinget velkommen. Bogen er betydningsfuld af tre grunde. Den vedrører et emne, hvor der af indlysende årsager må gøres alt for at opnå det højst mulige informationsniveau. Den behandler dette emne på en velafbalanceret og indsigtfuld måde. Og den giver netop derved et overbevisende indtryk af de vanskeligheder, vestlige forskere må slås med i forsøget på at bestemme den sovjetiske regerings motiver og hensigter.

Bogens indledning og konklusion omkranser fire hovedkapitler. Beukel lægger ud med at give en oversigt over de institutionelle rammer for den sikkerhedspolitiske beslutningstagning i Sovjet. Oversigten er sober og saglig, omend måske nok lidt vel summarisk. Den efterfølges af en udførlig analyse af den sovjetiske atomvåbenpolitik, sådan som den finder udtryk i hhv. den faktiske kernevåbenstyrke og den officielle militærdoktrin. Derpå rettes søgelyset mod det klassiske spørgsmål om, hvorvidt der i officielle sovjetiske tilkendegivelser om kernevåbenpolitiske spørgsmål kan spores en dikotomi mellem »ortodokse« og »modernistiske« synspunkter. Og til slut præsenteres læseren for de faktorer, der i større eller mindre grad kan tjene til at forklare den sovjetiske atomvåbenpolitikens karakter: marxismen-leninismen, det sovjetiske militær-industrielle kompleks, den historiske tradition og den øvrige verdens militære og politiske adfærd.

Samtlige kapitler bærer præg af forfatterens store overblik og systematiserings-evne. Man kommer virkelig vidt omkring inden for problemkompleksets rammer. Og man får gennemgående særdeles god besked. Dog er der også flere punkter, hvor man gerne havde set, at Beukel havde valgt at bore dybere. Og det er heller ikke svært at nævne spørgsmål af relevans for emnet, som enten ikke er blevet gjort til genstand for egentlig behandling eller også er blevet behandlet på en sådan måde, at det umiddelbart må ægges til debat.

Dette sidste skal ikke uden videre forstås som en bebrejdelse. Det er selvsagt et

Boganmeldelser

Beukel, *Sovjetunionen og atomvåben. Indre og ydre forud sætninger for sovjetisk atomvåbenpolitik*. København: Dansk Udenrigspolitisk Institut/Samfundsvidenskabeligt forlag, 1982, 118 s., 40,00 kr.

Umådelig meget har gennem de senere år været sagt i den hjemlige sikkerhedspolitiske debat om samspillet mellem den sovjetiske og amerikanske supermagt. Umådelig lidt af det, man har sagt, har på den anden side hvilet på virkelig systematiske og kilde-baserede analyser af Sovjets udenrigs- og militærpolitiske adfærdsmønstre. En af grundene til denne diskrepans er naturligvis at finde i de store og delvis uigennemgængelige informationsbarrierer, der skiller Øst og Vest, ikke mindst i sikkerhedspolitiske spørgsmål. Men en del af forklaringen må også søges i mangelfuld udnyttelse af de sovjetiske kilder, som rent faktisk foreligger, og/eller i svigtende overblik over de resultater, som den internationale forskning trods alt er nået frem til.

Erik Beukels nye bog om sovjetisk atomvåbenpolitik må på denne baggrund hilses ubetinget velkommen. Bogen er betydningsfuld af tre grunde. Den vedrører et emne, hvor der af indlysende årsager må gøres alt for at opnå det højst mulige informationsniveau. Den behandler dette emne på en velafbalanceret og indsigtfuld måde. Og den giver netop derved et overbevisende indtryk af de vanskeligheder, vestlige forskere må slås med i forsøget på at bestemme den sovjetiske regerings motiver og hensigter.

Bogens indledning og konklusion omkranser fire hovedkapitler. Beukel lægger ud med at give en oversigt over de institutionelle rammer for den sikkerhedspolitiske beslutningstagning i Sovjet. Oversigten er sober og saglig, omend måske nok lidt vel summarisk. Den efterfølges af en udførlig analyse af den sovjetiske atomvåbenpolitik, sådan som den finder udtryk i hhv. den faktiske kernevåbenstyrke og den officielle militærdoktrin. Derpå rettes søgelyset mod det klassiske spørgsmål om, hvorvidt der i officielle sovjetiske tilkendegivelser om kernevåbenpolitiske spørgsmål kan spores en dikotomi mellem »ortodokse« og »modernistiske« synspunkter. Og til slut præsenteres læseren for de faktorer, der i større eller mindre grad kan tjene til at forklare den sovjetiske atomvåbenpolitikens karakter: marxismen-leninismen, det sovjetiske militær-industrielle kompleks, den historiske tradition og den øvrige verdens militære og politiske adfærd.

Samtlige kapitler bærer præg af forfatterens store overblik og systematiserings-evne. Man kommer virkelig vidt omkring inden for problemkompleksets rammer. Og man får gennemgående særdeles god besked. Dog er der også flere punkter, hvor man gerne havde set, at Beukel havde valgt at bore dybere. Og det er heller ikke svært at nævne spørgsmål af relevans for emnet, som enten ikke er blevet gjort til genstand for egentlig behandling eller også er blevet behandlet på en sådan måde, at det umiddelbart må ægges til debat.

Dette sidste skal ikke uden videre forstås som en bebrejdelse. Det er selvsagt et

plus ved en bog, at den formår at sætte nyt liv i debatten. Og Beukels stringent ræsonnerende og diskuterende fremstillingsform vil sikkert virke inspirerende på mange. Som det fremgår af det følgende, har den i hvert fald bevæget nærværende anmelder til at kaste sig ud i en ekstra runddans i den sovjetologiske forsknings kviksandsagtige kildeproblemer.

Under læsningen af Erik Beukels bog bliver man gang efter gang - direkte eller indirekte - konfronteret med følgende fundamentale problem: Hvilke muligheder har vi egentlig for at bestemme variationsbredden i de sovjetiske synspunkter på det kernevåbenpolitiske område? Og hvilken betydning har disse synspunkter mere konkret for den strategi, som Sovjet må forventes at følge i tilfælde af konflikt?

Beukel er mest tilbøjelig til at tro, at atomkrigstruslen har skabt en faktisk uenighed inden for Sovjets politiske og militære establishment. Hans argument er mere generelt, at det ville være forbløffende, hvis uenigheden om dette grundlæggende problem alene fandtes i den vestlige verden og ikke i Sovjet. Dette er et common sense-ræsonnement, som man kan tilslutte sig helt uden kildeanalyse. Men spørgsmålet er jo, om det er mønstret i denne sandsynlige uenighed, der direkte afspejler sig i den af Beukel og mange andre identificerede »dikotomi« mellem »modernistiske« og »ortodokse« tilkendegivelser, altså mellem på den ene side udsagn, iflg. hvilke en kernevåbenkrig vil være en ubeskrivelig katastrofe for den menneskelige civilisation, og på den anden side ytringer, der implicerer, at det har mening at stræbe mod at vinde selv en storkrig ført med kernevåben. At sådanne ikke-identiske udsagn foreligger, er en kendsgerning. Men blot ved at læse Beukels egen bog får man også - direkte såvel som indirekte - ganske kraftig næring til det standpunkt, at de registrerede tekstforskelle ikke bør tillægges alt for stor betydning. For så vidt som de »ortodokse« ytringer stort set stammer fra sovjetiske militære talsmænd, mens »modernistiske« tilkendegivelser hovedsagelig hidrører fra det politiske beslutningsmiljø eller fra relevante forskningsinstitutioner og dertil knyttede tidsskrifter, kan de indbyrdes variationer også betragtes som udslag af en funktionel arbejdsdeling mellem personer og institutioner med forskellig placering og dermed divergerende opgaver i det sovjetiske system. Desuden skal der tages hensyn til, at det ofte er accent-forskelle mere end substans-forskelle, der får de respektive udsagn til at afvige indbyrdes. Og endelig bør man bemærke (hvad Beukel også gør, men uden at bruge det i argumentationen), at »ortodokse« og »modernistiske« tilkendegivelser sædvanligvis befinder sig på forskellige generalisationsniveauer: modernisterne holder sig stort set til de helt overordnede spørgsmål om faren for atomkrig og de frygtelige følger, hvis den kommer; de beskæftiger sig så godt som aldrig med den mere specifikke militærdoktrin. Alt i alt må man derfor konkludere, at de to sæt tilkendegivelser ikke uden videre er sammenlignelige.

Dette forhold understreges yderligere, hvis opmærksomheden rettes mod det i Beukels bog noget underbelyste problem om tidsperspektivet. Den vestlige sovjetologiske forskning har fundet eksempler på, at sovjetiske militærskribenters synspunkter er blevet gradvis justeret fra førsteudgaven over andenudgaven til tredjeudgaven af den samme bog - tilsyneladende i takt med den politiske ledelses prioriteringer. Det gælder således i spørgsmålet om, hvorvidt Sovjet bør stræbe

mod militærteknologisk overlegenhed eller blot lade sig nøje med paritet. Drager man sammenligning mellem sovjetiske tekster uden en nøje bestemmelse af kronologien, kan man altså let komme til at tolke registrerede uligheder og variationer forkert.

Spørgsmålet er med andre ord, om ikke Beukel burde have været endnu mere forsigtig, end tilfældet er, med at se det som udtryk for en reel og betydningsfuld meningsforskel, når der i nogle sovjetiske tekster tales om supermagternes fælles interesse i at undgå en atomkrigs ufattelige ragnarok, mens andre sovjetskribenter finder det hensigtsmæssigt at fastslå, at krigen kan vindes, hvis den kommer. Har Breznev (»fortyndet modernist«) og hans tidligere forsvarsminister Grecko (forbenet »ortodoks«) virkelig været uenige om Sovjetunionens forsvarspolitik, eller er der tale om et kildekritisk synsbedrag? Når Beukel trods alt tror mest på en faktisk meningsuoverensstemmelse, så er det blandt andet, fordi han finder det mindre sandsynligt, at de sovjetiske teksters indbyrdes forskelle alene skulle have deres baggrund i et bevidst og systematisk forsøg på at vildlede omverdenen om meningsdannelsen i Sovjets sikkerhedspolitiske cirkler. Dette argument er et led i hans tidligere omtalte common sense-ræsonnement, og anmelderen vil grumme nødig stå som den, der distancerer sig fra sund sans. Men man kunne ikke desto mindre have ønsket sig, at problemet var blevet relateret mere konkret til den litteratur om diplomatisk og militær deception, som på godt og ondt er groet frem i de senere år. Og man føler også trang til at fastslå - specielt på baggrund af den usikkerhed, der omgiver fortolkningen af de registrerede tekstforskelle - at vores valg jo ikke kun står mellem at betragte den berømte dikotomi, enten som en følge af virkelige meningsdivergenser eller som et udtryk for bevidste vildledningsmanøvrer. Ville det eksempelvis være helt forkert, hvis den ambivalens, som utvivlsomt har præget den samlede sum af sovjetiske udsagn om kernevåbenpolitiske spørgsmål, også blev søgt forklaret som et mere eller mindre »naturligt« produkt af atomtidsalderens og terrorbalancens mangetydige, modsætningsfyldte og paradoksale virkelighed?

Endnu mere afgørende er dog et andet spørgsmål: Hvor meget fortæller de af Beukel registrerede kilder os ret beset om, på hvilken måde og under hvilke omstændigheder Sovjet kan tænkes at gøre brug af sit kernevåbenarsenal? Uanset forskelle i generalisationsniveau er både de »ortodokse« og de »modernistiske« tilkendegivelser sædvanligvis formuleret så bredt og så luftigt, at deres handlingsdeterminerende effekt må formodes at være minimal - militært såvel som politisk. Det er først og fremmest den sovjetiske militærdoktrin, Erik Beukel har koncentreret sig om i sin bog, og den beskæftiger sig mest med det halvfilosofiske spørgsmål om kriges væsen og formål. Beukel når desværre aldrig rigtigt ned på det militærstrategiske plan, altså derned, hvor det er de konkrete problemer om krigens forløb, krigsførelsens metoder og organiseringen af de væbnede styrker, der er i centrum for opmærksomheden. Og derved skuffer han faktisk den læser, der netop har glædet sig over hans analytiske indsats på andre felter. Det centrale problem for os i den vestlige verden er vel trods alt at identificere de specifikke politisk-militære reaktionsmønstre og de konkrete krise- og krigssituationer, som må befrygtes at kunne føre til en supermagtskonfrontation på kernevåben. Og her er den sovjetiske militærdoktrin nok ikke til så megen hjælp. Her må analysen

langt mere direkte tage sigte på at bestemme samspillet mellem de explicitte strategiske konceptioner i Sovjet og den faktiske styrkedeployering. Naturligvis vil forskeren også på dette område være hæmmet af et usikkert og mangelfuldt kildegrundlag. Men usikkerheden er næppe større end på de gebeter, hvor Beukel på så udmærket vis har blotlagt den sovjetologiske forsknings kildeproblemer. Mange fortolkninger vil givet være mulige. Mange spørgsmål vil kunne diskuteres igen og igen. Men der foreligger trods alt så meget materiale, at det er muligt at diskutere seriøst.

Flere forskere har således fundet næring til det standpunkt, at den sovjetiske strategi i almindelighed lægger særdeles stor vægt på hurtigheden, overraskelses-effekten, behovet for at gribe initiativet og nødvendigheden af at komme fjenden i forkøbet. Denne udlægning kan i sig selv give anledning til diskussion. Men såfremt man vil hævde, at disse faktorer virkelig spiller en væsentlig rolle i sovjetisk strategisk tænkning, så melder der sig jo med det samme et andet problem: Hvorledes kommer kernevåbnene ind i denne sammenhæng? Også her er der utvivlsomt basis for debat. Man kan argumentere for, at Sovjet i første række satser på at udnytte overraskelses- og lynkrigseffekten i forbindelse med et konventionelt fremstød i Europa, hvis formål kunne være at uskadeliggøre NATOs taktiske atomvåben, før de vestlige regeringer får truffet den tunge beslutning om at tage dem i brug. Men man kan også mene, at det sovjetiske militær netop lægger hovedvægten på den nukleare offensiv, og at atomkrigs-optionen og den traditionelle strategiske tænkning så at sige virker forstærkende ind på hinanden: på den ene side kan kernevåbnenes eksistens give anledning til en yderligere betoning af behovet for hurtighed, overraskelse og streng hemmeligholdelse af de krigsforberedende foranstaltninger, og på den anden side kan de forestillinger, man gør sig i Sovjet om betingelserne for et overraskelsesangrebs succes, netop motivere en hurtig og massiv kernevåbenindsats.

Diskussionen om disse vitale spørgsmål bør have så solidt et grundlag som overhovedet muligt. Fortsatte undersøgelser i stil med Erik Beukels bog vil derfor være yderst velkomne. Det er ikke for tidligt at give bolden op til næste runde. Kan vi se frem til, at Beukel selv vil vise sig på banen igen?

Niels Erik Rosenfeldt

Tom Colbjørnsen, Gudmund Hernes og Knud Knudsen, *Klassestruktur og klasse-skiller*, Oslo: Universitetsforlaget, 1982, 161 s., 95,00 N.kr.

Frem til slutningen af 1970'erne domineredes klasseteorien af begrebsdiskussionen om klassebestemmelsen, specielt arbejderklassens udstrækning og de nye mellemlags stilling. Diskussionen var i starten inspirerende, men blev efterhånden ret så gold og er i 80'erne næsten gået i stå. Til gengæld vinder empiriske analyser hastigt frem. »Klassestruktur og classeskiller«, der er skrevet som led i et større internationalt projekt, ledet af Eric Olin Wright, er et inspirerende eksempel på denne nyorientering.